

UNIVERZITET U BEOGRADU
SAOBRAĆAJNI FAKULTET

OSNOVI EKONOMIJE

NOVAC I MONETARNI SISTEM

Prof. dr Snežana Kaplanović

Sadržaj

- ✓ Pojam i funkcije novca
- ✓ Novčani agregati
- ✓ Bankarski sistem i kreiranje novca
- ✓ Uloga centralne banke
- ✓ Tržište novca i ravnoteža

Pojam i funkcije novca

Pojam i funkcije novca

- ✓ *Sredstvo razmene*: Novac je zakonsko sredstvo razmene koje je opšte prihvaćeno od svih privrednih subjekata da služi kao zamena za sve ostale robe. Njime se direktno može trgovati za druge robe.
- ✓ *Obračunska jedinica*: Robe i usluge koje se nude na prodaju imaju cene date u novčanom izrazu, što jasno govori da je novac obračunska jedinica. U zemljama evrozone obračunska jedinica je evro, u SAD-u dolar, dok je kod nas to dinar.
- ✓ *Sredstvo čuvanja vrednosti*: Ukoliko novčana jedinica održava svoju kupovnu snagu u vremenu imovina se može čuvati u novcu. U tom slučaju, ona se, kasnije, može iskoristiti za kupovinu roba i usluga.

Novčani agregati

Novac se štampa u kovnici novca pod nadzorom sistema centralne banke. Tako se kreira *primarni novac*.

Međutim, prilikom određivanja ukupne novčane ponude, koriste se različiti agregati kako bi se napravila razlika između novčane aktive. *Novčani agregati (M1, M2 i M3) razlikuju se po stepenu likvidnosti aktive*, tj. koliko lako se može neka posebna novčana aktiva upotrebiti za kupovinu roba.

Bankarski sistem

Bankarski sistem čine centralna banka (NBS u Republici Srbiji) i poslovne banke.

Kreiranje novca od strane pos. banke

U kreiranju novčane mase primarnu ulogu ima centralna banka. Poslovne banke su u stanju da povećaju postojeću ponudu novca preko multiplikatora bankarske ekspanzije.

Za razumevanje procesa kreiranja novca od strane poslovnih banaka potrebno je upoznati se sa nekim osnovnim pojmovima:

- ✓ **Aktiva** – ono što banka *poseduje* (zajmovi odobreni komitentima ili novac koji su vlasnici banke upotreбили da bi osnovali banku).
- ✓ **Obaveze** – dugovanja koje banke *duguju* pojedincima ili institucijama (npr. tekući računi ili štednja po viđenju njenih komitenata).
- ✓ **Obavezne rezerve** – *razlika* između novca koji banka poseduje u obliku depozita i onoga što pozajmljuje zajmoprimaocima. Banke imaju obavezu da kao rezerve drže određeni procenat primljenih depozita. Ostatak depozita mogu odobriti zajmoprimaocima u obliku zajmova. Ako drže veće rezerve nego što su obavezne, kaže se da imaju *višak rezervi*.

Kreiranje novca od strane PB - *primer*

Proces kreiranja novca dat je na primeru privrede koja ima samo 1 poslovnu banku.

Pojedinac u banku deponuje 1.000 dinara.

Stopa obaveznih rezervi je 10%. Banka drži tačno propisanu visinu obaveznih rezervi (nema višak rezervi), a ostatak fonda daje u vidu zajmova.

Banka zadržava 100 din. (10% od 1.000 din.) kao obavezne rezerve, a odobrava zajmove u iznosu od 900 din. (1.000 din. - 100 din.).

Bilans stanja banke – prvi krug

Aktiva		Pasiva	
Obavezne rezerve	100	Depoziti	1.000
Zajmovi	900		
Ukupno	1.000	Ukupno	1.000

Kreiranje novca od strane PB - *primer*

Ukoliko su svi zajmovi koje je banka odobrila iskorišćeni za kupovinu roba, a oni koji su za svoju robu dobili novac deponovali isti u banku, depoziti banke će porasti za 900 din. Iznos obaveznih rezervi porašće, takođe i to za 90 din. (10% od 900 din.), dok iznos koji banka može odobriti drugim licima u vidu zajmova raste za 810 din. (900 din. - 90 din.). Novi bilans stanja banke je:

Bilans stanja banke – drugi krug

Aktiva		Pasiva	
Obavezne rezerve	190	Depozit	1.900
Zajmovi	1.710		
Ukupno	1.900	Ukupno	1.900

Iz bilansa se vidi da sada obavezne rezerve iznose 190 din. (početnih 100 din. + novih 90 din.), iznos zajmova je 1.710 din. (početnih 900 din. + novih 810 din.), dok ukupni depoziti iznose 1.900 din. (početnih 1.000 din. + novih 900 din.).

Multiplikator bankarske ekspanzije

Kada je poznat početni depozit do *ukupno kreiranih depozita* u bankarskom sistemu se dolazi na sledeći način:

$$Uk. depoziti = \frac{Originalni depozit}{Stopa obav.rezervi}$$

$$\left(\frac{1.000}{0,1} = 10.000 \text{ din.} \right)$$

Izraz $\frac{1}{Stopa obav.rezervi}$ je poznat kao *multiplikator bankarske ekspanzije* (umnožak po kojem se vrši ekspanzija depozita preko nekog inicijalnog novog depozita).

Ukupni zajmovi i *ukupne rezerve* iznose:

$$Uk. zajmovi = \frac{Originalni depozit}{Stopa obav.rezervi} - Originalni depozit$$

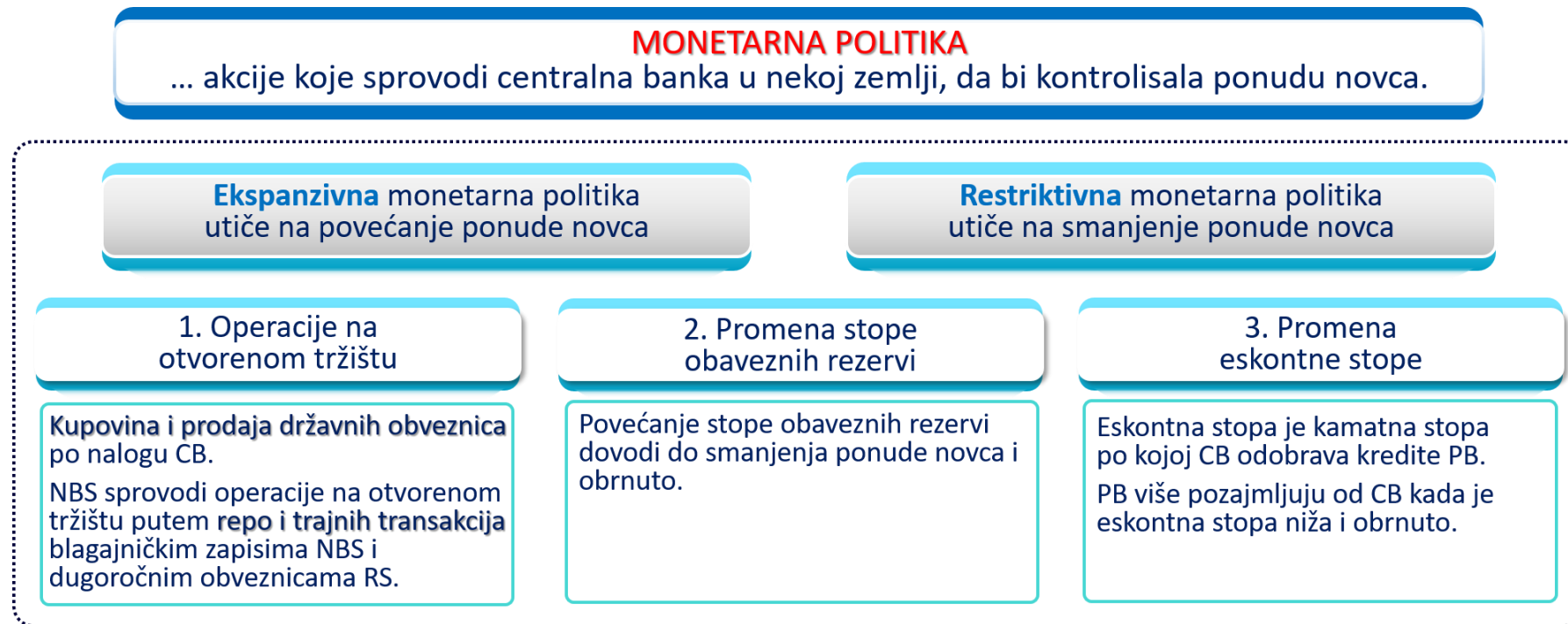
$$\left(\frac{1.000}{0,1} - 1.000 = 9.000 \text{ din.} \right)$$

$$Uk. rezerve = Stopa obav.rezervi \cdot Uk. depoziti$$

$$(0,1 \cdot 10.000 = 1.000 \text{ din.})$$

Uloga centralne banke

Centralna banka je nezavisna državna institucija koja deluje u javnom interesu. Pored odluke o ponudi novca, odgovara i za međunarodne monetarne transakcije (kupovina i prodaja domaće ili drugih valuta koje mogu da utiču na promenu deviznog kursa) i deluje i u pravcu uvođenja kreditnih restrikcija ili olakšica.

Uloga centralne banke

Operacije na otvorenom tržištu predstavljaju kupovinu i prodaju obveznica (HOV) od strane centralne banke. Prodaja obveznica predstavlja instrument restriktivne monetarne politike, jer centralna banka na taj način izvlači novac iz opticaja. Obrnuto, količina novca na nivou cele privrede se povećava kada centralna banka kupuje obveznice (vodi ekspanzivnu mon. politiku).

Stopa obaveznih rezervi nalazi se u imeniocu izraza multiplikatora bankarske ekspanzije, te njeno povećanje od strane centralne banke dovodi do smanjena vrednost multiplikatora i obrnuto.

Eskontna stopa je kamatna stopa po kojoj centralna banka odobrava kredite poslovnim bankama. Kada centralna banka snižava eskontnu stopu, povećava se razlika između kamatne stope koju poslovne banke zarađuju na odobrene kredite i stope koju plaćaju centralnoj banci. Banke više pozajmljuju od centralne banke, a ponuda novca se povećava. Povećanje eskontne stope ima suprotan efekat.

Tražnja za novcem

Razlikuju se dve kategorije:

Transakciona tražnja za novcem se odnosi na novac koji pojedinci drže pri ruci za dnevne kupovine, odnosno svakodnevne transakcije.

Na ovu tražnju za novcem utiče:

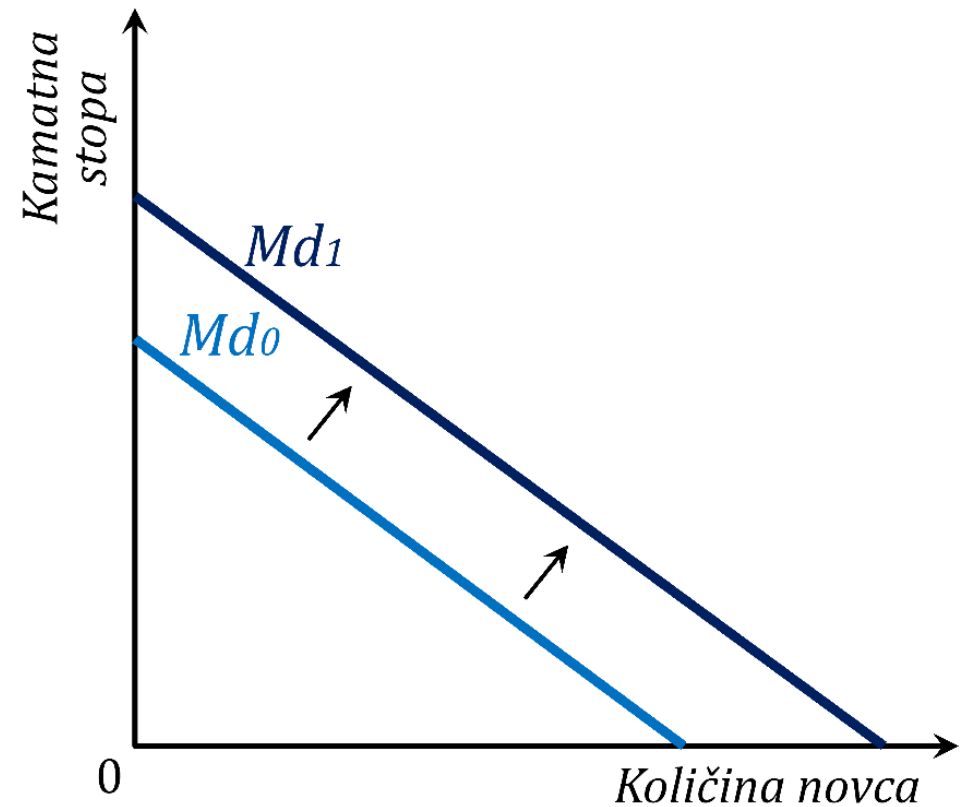
- ✓ Dohodak
- ✓ Kamatne stope (sa povećanjem kamatne stope, „poskupljuje“ držanje gotovog novca).
- ✓ Nivo cena (opšti rast cena vodi ka povećanju tražnje za novcem).

Imovinska tražnja za novcem pokazuje da se novac drži i kao imovina. To se dešava kada se očekuje pad cena druge imovine, kao što su obveznice.

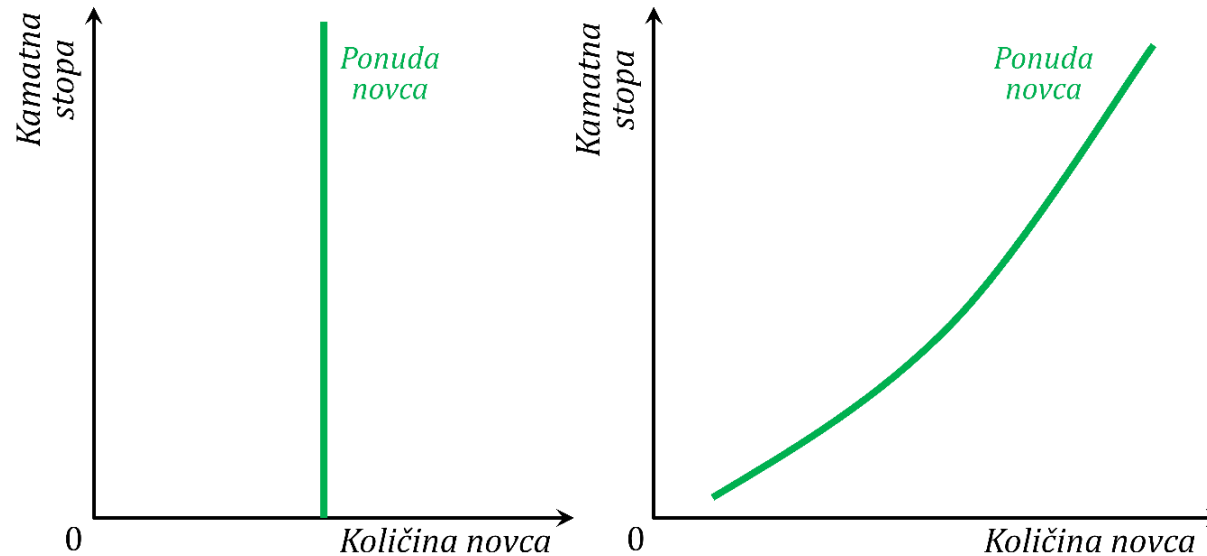
Kriva tražnje za novcem

Tražnja za novcem *opada* kada raste kamatna stopa (pri višim kamatnim stopama povećava se oportunitetni trošak držanja novca).

Tražnja za novcem *raste* sa povećanjem nivoa cena ili BDP-a (pomeranje krive tražnje za novcem od Md_0 do Md_1).

Kriva ponude novca

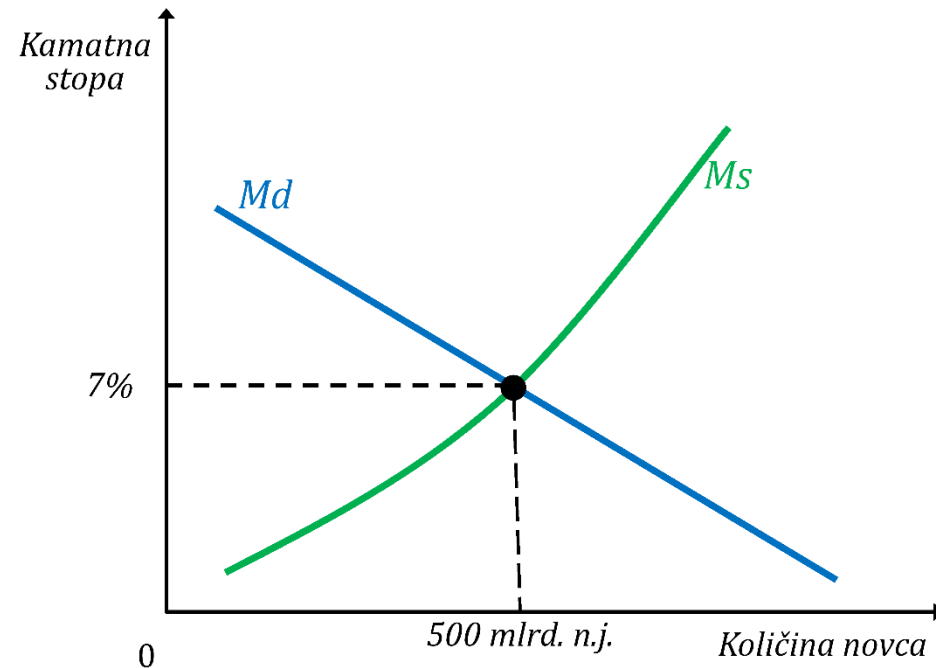

Kriva ponude novca pokazuje *odnos između kamatne stope i količine novca koja se nudi u privredi.*

Ako se pretpostavi da centralna banka ima potpunu kontrolu nad ponudom novca, kriva ponude novca je vertikalna linija iznad količine koju je utvrdila centralna banka (*grafik levo*).

Uz pretpostavku da i poslovne banke imaju određenu kontrolu, dobija se kriva ponude novca koja je pozitivno nagnuta (*grafik desno*).

Ravnoteža na tržištu novca

Ravnoteža na tržištu novca se postiže u tački preseka krive ponude novca i krive tražnje za novcem. Na slici je prikazan primer ravnoteže, tako da je ravnotežna kamatna stopa 7%, a ravnotežna količina novca 50 mlrd. n.j.

HVALA NA PAŽNJI!

Prof. dr Snežana Kaplanović